

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота на тему:
ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ НА ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ У
ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Виконала:

студентка II курсу, групи KorLs1–M19z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Логопедія. Спеціальна психологія.

Катіна Наталія Петрівна

Керівник: Гаврилова Н. С. кандидат
психологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ	7
1.1. Характеристика поняття “Самостійність”	7
1.2. Нормо-типовий розвиток самостійності у дошкільників	14
1.3. Особливості розвитку самостійності у дітей з порушеннями мовлення.....	26
Висновки до першого розділу	34
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ САМОСТІЙНОСТІ ДОШКІЛЬНИКАМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	36
2.1. Методика констатувального етапу дослідження.....	36
2.2. Характеристика рівнів сформованості компонентів самостійності дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.....	43
Висновки до другого розділу	51
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ НА ЛОГОПЕДИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ.....	53
3.1. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов оптимізації процесу	

логопедичної корекції	53
3.2. Методика формування самостійності на логопедичних заняттях...	70
Висновки до третього розділу.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
79	
ДОДАТКИ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що виховання самостійності підростаючого покоління належить до першочергових завдань держави починаючи з першої, дошкільної ланки. В Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, в Базовому компоненті дошкільної освіти України, Освітній програмі «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку та в інших нормативних й інструктивних документи формування самостійної особистості з активною життєвою позицією розглядають як пріоритетний напрямок дошкільної освіти.

Науковці (Н. Гаврилова, В. Тарасун та інші) визначають самостійність як базову характеристику активної особистості здатної здійснювати діяльність без сторонньої допомоги. Вони вказують, що розвиток цієї якості прямо залежний із рівнем опанування знаннями та уміннями, підкріплюються наявністю інтересу до змісту діяльності.

Виховання самостійності у дітей дошкільного віку з нормотиповим розвитком та з порушеннями мовлення – складний і тривалий процес. Її успішність залежить від усвідомлення батьками, вихователями логопедами тощо важливості виховання означеної якості починаючи з дошкільного віку. Визначено (А. Бандури, В. Брушлінського, Л. Виготського, Е. Деси, А. Люблінської, О. Кононко, К. Ушинського, та інших), що з ключовим етапом її формування при нормо-типовому розвитку виступає період розвитку дитини 5-7 років, що визначає актуальність дослідження дошкільників саме цього віку.

Вивчення проблеми самостійності здійснюється в різних аспектах: сутність самостійності, її природа (Г. Балл, П. Підкасистий, А. Хрипкова), структура і співвідношення компонентів самостійності (Ю. Дмитрієва, Г. Годіна, Т. Гуськова); етапи, умови і методи розвитку самостійності (Т. Бутусова, В. Жарова, К. Кузовкова); взаємозв'язок самостійності з різними психічними процесами (Т. Горбатенко, Д. Ольшанський, Н. Циркун) та ін. Самостійність, як ключова якість, що визначає рівень успішності

засвоєння різних навчальних дисциплін (української мови, математики, природознавства та інших) у закладі загальної середньої освіти дітьми з порушеннями мовлення, була предметом дослідження Н. Гаврилової, О. М'якушко, В. Тарасун, М. Шевченко та інших.

Самостійність як якість, що починає свій активний розвиток у дошкільників була предметом дослідження О. Лісовець, С. Марутян, В. Маршицької, М. Савченко, М. Сілаєвої та інших. Вони присвятили свої роботи особливостям виховання самостійності дітей дошкільного віку з нормо-типовим розвитком.

У дошкільників з порушеннями мовлення ця якість особистості предметом спеціального вивчення не була. Таким чином, до сьогодні недостатньо дослідженими залишаються особливості прояву самостійності у дітей з порушеннями мовлення 5-7 років. Зважаючи на те, що самостійність визначає успішність засвоєння навчальної інформації дітьми, то вона, на нашу думку, є важливою для ефективності логопедичного впливу на дітей з порушеннями мовлення.

Недостатня теоретико-практична розробленість досліджуваної проблеми зумовили вибір теми дипломної роботи: **“Формування самостійності на логопедичних заняттях у дошкільників з порушеннями мовлення”**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови та методи виховання самостійності у дошкільників з порушеннями мовлення на логопедичних заняттях.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити зміст та структуру поняття «самостійність дошкільника».

2. Встановити вплив особливостей виховання в сім'ї та закладі дошкільної освіти на розвиток самостійності старших дошкільників нормо-типовим розвитком та порушеннями мовлення.

3. Підібрати методику та визначити рівні сформованості самостійності у старших дошкільників з порушеннями мовлення.

4. Визначити організаційно-педагогічні умови та методи виховання самостійності у старших дошкільників з порушеннями мовлення на логопедичних заняттях та експериментально перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження: процес виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні умови та методи виховання самостійності у дошкільників з порушеннями мовлення 5-7 років на логопедичних заняттях.

Для реалізації окреслених завдань дослідження використано комплекс **методів:**

теоретичні: аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, нормативно-правової документації, навчальних програм, та науково-методичних розробок з метою визначення стану розробки проблеми виховання самостійності дітей дошкільного віку з нормо-типовим розвитком та порушеннями мовлення;

емпіричні: діагностичні (спостереження, бесіди, моделювання проблемних ситуацій, аналіз продуктів діяльності, анкетування); педагогічний експеримент;

статистичні: методи статистичної обробки результатів педагогічного експерименту .

Експериментальною базою дослідження виступили заклади дошкільної освіти Теробовлі: Теробовлянський дитячий ясла-садок "Сонечко"; Теробовлянський дитячий ясла-садок "Ромашка"; Теробовлянський дитячий ясла-садок "Теремок". У дослідженні взяли участь 18 дошкільників з нормо-типовим розвитком, 15 – з ЗНМ III рівня, а також їхні батьки.

Теоретичне значення дослідження полягає у характеристиці процесу виховання самостійності у дітей різної статі віком 5-7 років з нормо-типовим

розвитком та при порушеннях мовлення; вибору підходів форм, методів та прийомів виховання самостійності вказаних категорій досліджуваних в умовах сім'ї та закладу дошкільної освіти; визначенні особливостей самостійної поведінки дітей з порушеннями мовлення віком 5-7 років в процесі виконання різних видів діяльності (предметно-практичної, ігрової та комунікативної) на логопедичних заняттях; створенні комплексу завдань для виховання самостійності у дітей з порушеннями мовлення і характеристики умов організації діяльності дошкільників з порушеннями мовлення на логопедичних заняттях.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в: розробці й апробації комплексу завдань для виховання самостійності у дошкільників з порушеннями мовлення; розробці методичних рекомендацій логопедам з виховання самостійності у дітей з порушеннями мовлення старшого дошкільного віку.

Апробація дослідження. Апробацію одержаних результатів здійснено шляхом їх оприлюднення на щорічній науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Матеріали роботи представлено у публікації: “Особливості розвитку самостійності у дітей з порушеннями мовлення“, що вийшли з друку у 2021 навчальному році у Збірці наукових праць студентів та магістрантів факультету соціальної та корекційної педагогіки і психології. / За ред. Н.С. Гаврилової – Вип. 14. Кам'янець-Подільський: Видавництво Ковальчук О.В. 2021. С. 47-51.

Структура та обсяг дипломної роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, який містить 60 найменувань і додатків.

ВИСНОВКИ

У дипломному дослідженні запропоновано комплексний підхід до розв'язання актуальної проблеми формування самостійності у дошкільників з порушеннями мовлення на логопедичних заняттях. Результати теоретичного й експериментального дослідження засвідчили вагомість багатоаспектної діагностики стану сформованості самостійності і ефективність проведення комплексно логопедичної роботи і дали підстави сформулювати такі *висновки*:

1. На підставі аналізу науково-теоретичних джерел з проблеми виховання самостійності у дошкільників з'ясовано стан досліджуваної проблеми, визначено сутність поняття “самостійність”. Воно кваліфікується як якість особистості і прояв активності, що характеризується усвідомленим і відповідальним ставленням до вчинків і дій, виявляється в наполегливості, ініціативності, критичності, прагненні діяти без сторонньої допомоги, зверненні за нею лише в разі потреби. Вона проявляється в пізнавальній, емоційно-мотиваційній та діяльнісній сферах.

Самостійність, як якість особистості у дітей з порушеннями мовлення не була предметом спеціального дослідження. Проте науковці стверджують, що ця якість особистості у них відстає у своєму розвитку, або виявляється вибірково, лише в окремих видах діяльності. Значно порушеною при цьому виявляється самостійність спрямована на удосконалення власного мовлення.

2. Для вивчення особливостей прояву самостійності дошкільниками з порушеннями мовлення застосовано методики спрямовані на вивчення ставлення дитина до самостійної діяльності, наявності знань та способів дій, які притаманні діяльності; особливостей емоційно-вольової сфери.

Для дослідження усвідомленого ставлення до власних вчинків було використано метод бесіди (індивідуальна її форма проведення) на тему “Чи самостійний(а) я?”. З метою вивчення потреби дитини в самостійності під час здійснення певної діяльності чи в поведінці застосовано “Проективну методику для діагностики автономності-залежності”, розроблену С. Хусайною, Г. Пригінім. Для вивчення поведінкового компоненту самостійності старших дошкільників було використано метод спостереження в процесі гри “Лікарня”.

За результатами констатувального експерименту встановлено, що більшість дітей як з порушеннями мовлення так і з нормо-типовим розвитком старшого дошкільного віку знаходяться на середньому і низькому рівнях сформованості компонентів самостійності, тоді як на оптимальному і високому – лише третина досліджуваних.

У дошкільників з порушеннями мовлення визначено нижчий рівень усвідомлення своєї поведінки, порівняно з дошкільниками з нормо-типовим розвитком. Зокрема, високого рівня сформованості за цим параметром не виявлено у жодної з них. Характерними для них були і комунікативні труднощі. В новій ситуації з незнайомими дітьми та дорослими вони не вступали у спілкування, а ігнорували їх. Інші чинники за визначеними компонентами: усвідомленого ставлення до власних вчинків, емоційно-мотиваційним, поведінковим у обох категорій дітей були приблизно однаковими. За таких умов, якість формування мовлення у дошкільників з порушеннями мовлення гальмується через неефективне включення сформованих у них мовленнєвих знань та умінь у практику застосування.

3.Визначено, що вагомими організаційно-педагогічних умовами виховання самостійності у дошкільників з порушеннями мовлення є: збагачення їх знань про самостійність в цілому, усвідомлення власної самостійності та уявлення про шляхи її розвитку; систематичне формування у дошкільників мовлення і вправління спрямоване на самостійність його застосування; упровадження диференційованого підходу до виховання самостійності дошкільників з порушеннями мовлення на логопедичних заняттях; удосконалення власної теоретико-методичної підготовки та просвіта батьків з виховання самостійності у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Програма формування самостійності у дошкільників з порушеннями мовлення передбачала комплексність, поетапність та послідовність упровадження вказаних організаційно-педагогічних умов і реалізовувалась за трьома напрямками: корекційно-виховним, що реалізовувалося шляхом формування у них мовлення, консультативно-методичним реалізованої шляхом обговорення зазначеної проблеми на метод об'єднанні логопедів та інформаційно-просвітницьким в рамках якого була проведена робота з батьками.

Ефективність проведеної таким чином комплексно роботи визначено перспективними і для подальшого дослідження, яке плануємо продовжити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов С. М. Генезис образовательной самостоятельности студентов в процессе дистанционного обучения: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Екатеринбург, 2003. 22 с.
2. Бенилова С. Ю. Эмоционально-поведенческие нарушения у детей с расстройствами развития речи / С. Ю. Бенилова, Л. Р. Давидович, О. В. Руднева // Логопедия сегодня. 2009. №03. С. 45 – 52.
3. Бех І. Д. Виховання особистості. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 342 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
5. Белова О.Б. Особливості розвитку уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 11/ за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.– Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2018. 322 с.
6. Безрукова С. А. К вопросу о формировании лексико-грамматических средств языка у дошкольников с ОНР / С. А. Безрукова // Логопед в детском саду. 2007. № 6. С. 40-52.

7. Біла І. М. Розвиток пізнавальної діяльності дошкільників. Кам'янець-Подільський: ПП Мошинський В. С., 2009. 120 с.
8. Богуш А. М., Гавриш Н. В., Котик Т. М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студ. ВНЗ факультетів дошк. освіти. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 304 с.
9. Богуш А. М., Грама Н. Г., Лучан Н. І. Розвиток особистості дитини дошкільного віку у різних видах діяльності. Одеса: Вид. Букаєв В. В., 2013. 236 с.
10. Бойкова С. В. Развитие лексико-грамматического строя речи у дошкольников с ОНР / С. В. Бойкова // Логопед в детском саду. 2006. № 3. С. 42-48.
11. Валявко С. М. Особенности мотивационной сферы старших дошкольников с общим недоразвитием речи: Монография / С. М. Валявко – М.: Издательство «Спутник +», 2009. – 184 с.
12. Конопляста С. Ю. Логопсихологія: навч. Посіб. / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак; за ред. М. К. Шеремет. К.: Знання, 2010. 293 с.
13. Власенко І. Т. Особенности словесного мышления взрослых и детей с нарушениями речи / І. Т. Власенко М. : Педагогика, 1990. 184 с.
14. Гаврилова Н.С. Особливості формування мовленнєвих характеристик для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з вадами мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна.* 2012. Вип. 21 (1). С. 53-62. Гаврилова Н. С. Порухення фонетичного боку мовлення у дітей: монографія. Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2011. 200 с.
15. Демидова Ю.О. (2007) Формування першооснов пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук 13.00.08 – дошкільна педагогіка

- 16.Дубова Н. В. Обособенностях навыков общения дошкольников с ОНР / Н. В. Дубова // Логопед в детском саду. 2006. №3. С. 36-38.
- 17.Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / В. А. Кисличенко. К., 2011. 20 с.
- 18.Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2001. 37 с.
- 19.Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): монографія. Київ: Стилос, 2000. 336 с.
- 20.Крутії К. Освітній простір дошкільного навчального закладу. Запоріжжя, 2009. 317 с.
- 21.Лемешук М.А. Емоційно-вольовий аспект соціалізації старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення / М. А. Лемешук // Дослідження різних напрямків розвитку психології та педагогіки: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції: (17- 18 червня 2016 р., м. Одеса). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. 104 с.
- 22.Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. 2-е изд., стер. Москва: Смысл; Издательский центр «Академия», 2005. 352 с.
- 23.Лисина М. И. Общение детей со взрослыми и сверстниками: общее и различное. В сб.: *Исследования по проблемам возрастной и педагогической психологии*. Москва, 1980. С. 3-32.
- 24.Лісовець О. В. Генезис проблеми самостійності дітей дошкільного віку. *Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. м. Київ, 24-25 лютого 2017 р.* / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України. Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. 168 с. С. 19-22.

25. Лісовець О. В. Зміни у розвитку самостійності особистості упродовж дошкільного дитинства. *Scientia*. 2017. № 11. С. 119-125.
26. Лісовець О. В. Комплексний підхід до виховання самостійності дітей різної статі 5-7 років. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: зб. матеріалів IV Міжн. наук.-практ. конф. 30 квітня 2020 р., м. Ніжин / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 247 с. С. 225-226.
27. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників): Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта / І. С. Марченко – К., 2009. – 133 с.
28. Мартиненко І. В. Методика формування комунікативних вмінь у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення / І. В. Мартиненко // *Логопедія* – 2012. – №2. – С. 328 – 295. 6. Соботович Е. Ф. Речевое надоразвитие у детей и пути его коррекции (Дети с нарушением интеллекта и моторной алалией) / Е. Ф. Соботович. М.: Классикс Стиль, 2003. – 160 с.
29. Марутян С. А. Воспитание самостоятельности детей старшего дошкольного возраста в сюжетно-ролевой игре: автореф. дис. ... канд. пед. наук:13.00.01. Москва, 1987. 25 с.
30. Марченко І.С., Пузир Т.Ю. Активізація мовленнєвого спілкування дітей із загальним недорозвиненням мовленням / І.С. Марченко, Т.Ю. Пузир // *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: Соціальнопедагогічна. 2010. Вип. 15. С. 156-160.
31. Мастюкова Е. М. Дефекты речи и их происхождение / Е. М. Мастюкова М. : АПН СССР, 1985. С. 73 - 95.
32. Морозова В. В. Дифференцированный подход в процессе коррекции нарушений речи у дошкольников с задержкой психического развития

- церебрально-органического генеза [Текст] /: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. / В. В. Морозова. Санкт-Петербург, 2011. 309 с.
33. Мони́на Г. Б. Формирование инициативности, самостоятельности, ответственности дошкольников. URL: <http://galinamonina.ru> (дата обращения 28.12.2015).
34. Монтень М. Опыты. Избранные произведения в 3-х томах. Т. I. Пер. с фр. Москва: Голос, 1992. 384 с.
35. Монтессори М. Помоги мне сделать это самому. / Сост., вступ. ст. М. В. Богуславский, Г. Б. Корнетов. Москва: Издат. дом «Карапуз», 2000. 272 с.
36. Мухина В. Возрастная психология. Феноменология развития: учебник для студ. высш. учеб. заведений. 10-е изд., перераб. и доп. Москва: Изд. центр «Академия», 2006. 608 с.
37. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ: Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
38. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 296 с.
39. Палій А. А. Методи діагностики психічного розвитку дітей. Івано-Франківськ, 2013.
40. Потапов А. С. Психофизиологические основания дифференцированного обучения [Текст] / А. С. Потапов // Философия образования XXI века. – 2002. № 3. С. 82 – 87.
41. Пугакова В. Ф. Порухення лексичної і граматичної сторони мовлення в дітей із ЗНМ / В. Ф. Пугакова // Логопед в детском саду. 2013. № 7. С. 8.
42. Рібцун, Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення : програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібцун. К., 2012. 258с.

43. Рейпольська О. Д. Особливості виховання ціннісного самоствавлення у старших дошкільників та їх уявлень про самих себе. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С.75-79.
44. Русова С. Дошкільне виховання. Катеринослав: [б.в.], 1918. 126 с.
45. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання. Прага: Український громадський видавничий фонд, 1924. 124 с.
46. Савченко М. В. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Держ. вищ. навч. закл. «Донбас. держ. пед. ун-т». Слов'янськ: [б. в.], 2014. 243 с.
47. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 9. 1978. 920 с.
48. Стребелева Е. А. Коррекционно-воспитательная работа с детьми раннего возраста, имеющими нарушения в развитии [Текст] / Е. А. Стребелева // Дефектология 1996. № 4. С. 75 - 83.
49. Соботович Є. Ф. Нормативні показники мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку / Є. Ф. Соботович // Дефектологія. 2003. № 2. С. 15-19.
50. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ: монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.
51. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Киев. 1988. 272 с.
52. Тарасун В.В., Гаврилова Н.С. Особливості навчання математики молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. 2007. 268с.
53. Тарасун В.В. Логодидактика. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 2004. 348с.
54. Тарасун В.В., Шевченко М.В. Комплекс навчальних завдань з граматики та орфографії. К.: ІСДО, 1994. 128с.
55. Трофименко Л.І. Особливості розвитку особистості дошкільників з

- мовленнєвими порушеннями. <https://lib.iitta.gov.ua/713055/1/>
- 56.Товкач І. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2017. 260 с.
- 57.Удіна О. М. Проблема виховання самостійності дітей дошкільного віку: теоретичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип 6. Кн. 1. Київ-Житомир, ЖДУ, 2004. С. 145-151.
- 58.Урунтаева Г. А. Психология дошкольного возраста: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования. 3-е изд., стер. Москва: Изд. центр «Академия», 2014. 272 с.
- 59.Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. / под ред. В. Я. Струминского. Москва, 1953. Т. 1. 638 с.
- 60.Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ: монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.
- 61.Формування інноваційного простору дошкільної освіти: наук.-метод. посіб. / упоряд. Н. В. Любченко, О. А. Прокопенко; А. С. Виноградова за ред. Є. Р. Чернишової / Ун-т менедж. освіти НАПН України. Київ, 2012. Ч. 1. 112 с.
- 62.Чиркина Г. В. Программы дошкольных образовательных учреждений компенсирующего вида для детей с нарушениями речи / Т. Б. Филичева, Г. В. Чиркина, Т. В. Туманова, С. А. Миронова, А. В. Лагутина. М.: Просвещение, 2008. С. 40-56.
- 63.Шипицина Л., Волкова Л., Крутикова Э. Комплексное исследование мнестической деятельности младших школьников с речевой патологией. Дефектология. 1991. № 2. С. 16–22.